

ALTERNATIIVSEID ETÜMOLOOGIAID VIII

AHERVARE, -VARS, KAHJU, LAUKAMA, RUTTUMA JA (VIHMA)SAGAR

LEMBIT VABA

Annotsatsioon. Artiklis esitatakse uus või täpsustatud etümoloogiline tõlgendus sõnadele *ahervare*, *-vars* 'põlenud hoone(te) (kivi)jäänused', *kahju* 'aineline kaotus, häda jt', *laukama* 'idanema', *ruttuma* 'pehastuma, kõdunema' ja (*vihma*)*sagar* 'vihmapilv, vihmahoog'.

Võtmesõnad: etümoloogia, sõnalaenu, eesti keel, läänemeresoome keeled, balti keeled

1. *ahervare*, *-vars* 'põlenud hoone(te) (kivi)jäänused'

ahervare, *-vars* etümoloogia üle on pead murtud vähemalt aastast 1916, kui soome uurija Heikki Ojansuu (1916: 134) oletas, et need on rahvaetümoloogilised moodustised sõnast *ahjuvare(me)d*. Ka Julius Mägiste on arvanud, et tegemist võib olla rahvaetümoloogilise tõlgendusega (EEW 1: 26 sub *ahi*), kuid esitanud ka SKESi (1: 5) seisukoha: ee *aher-* võib kuuluda sõnaperesse, kus on ka sm *ahera* 'kõva (pinna)', *aherikko* 'munakivine pinna', *aherikkomaa* 'rähane maa' ja ee mrd *aherik* 'ahervare, kivihunnik' (EEW 1: sub *aher*⁻²). Alo Rauna (1982: 2) järgi on sõna *aher (vare)* päritolu ebaselge. SSAs (1: 52) on siiski lähtutud eeldusest, et ee *aher-* < *ahi*, ja kõrvutatud seda sõnadega sm *aherrus* 'põlenud või lammutatud hoone või küttekolde vare; hõõguvad sõed (alemaal või ahjus); leivaahju põhi' ja ? vps *ahkerd* 'hõõguvad sõed (ahjusuus või koldes)'.

Problemaatilist etümoloogiat on uuesti käsitlenud Udo Uibo (2011: 538–539) tõestamaks, et *aher-* on substantiivist *ahi* lähtunud *er*-lõpuline esiosa liitsõnades *ahervare* ja *ahervars*. (Nii analüüsib sünkroonselt *ahervare*-juhtumit ka Silvi Vare: *ah(i) + er + vare*, SP.) Murdekeelsed Amb Ksi Pil Hls Krk *aherik* 'ahervare', Lüg *ahermik* 'kivihunnik' ja Krk *aher*

'kivihunnik' väljendavad Uibo sõnul *ahervarega* sama mõistet või sellest lähtuvaid mõisteid. Samasugused *er*-liitelise esiosaga puhteesti tuletised on Uibo järgi nt *niidermaa*, *tühermaa* ja *õierpuu* ('õispuu', Anna Haava loodud sõna).

Uibo etümoloogiasse süvenemisel torkab kohe silma, et analüüsisist on kõrvale jäänud lähisugukeelte ja mitmed kõnekad eesti näited, kuid mis täiesti ilmselt on vaatlusaluse eesti sõnaga samatüvelised:

- ee Lüg *ahervare* 'kivivaremed; kivihunnik': *kivi* `unnik `kõrjetud `väljä `pääle kokko, *kive ahervare*; Ksi *aherik* 'kiviaed': *aherikku on kiva kokku* `toodud; Hls *aherik om suur* `ringiratast -- rõugu `moodi unik, ümärík, *kos kivi kokku aet om* (EMS); Lõ *ahervars, ahervare* 'ohvripaik, surnuist põlvnevate kummitiste ja kodu kaitsevaimude asukoht, kuhu (veel XIX s[ajandi]l uudseande viidi' (EKMS 2: 1265 Ohver); *kiviahervare, -ahervars* mõistatuste keeles ja vanemas kirjasõnas, nt TÜR *Kurat kiviahervare peal* (= kanapesa) (EM); *Seälsammas on weel tännapāwani mitmes kohhas mäe kingud ja kiwwi ahherwarred, kus wannast ebba jummalatte altarid on seisnud, ja kus mitme tuhhande innimesse werd on ärrawallatud ebba jummalattele ohwriks, et neid tahheti selle läbbi ärraleppitada* (Endised ja praegused paganad 1876: 288);
- vđj *aherikko* 'vilets, liivane maa; vilets liivane (maa kohta) / бесплодная, песчаная почва; бесплодный, песчаный (о почве)': *millõ puuttu sarka aherikko, aherikko maa* 'jagati põllutükke; mulle juhtus põlluks vilets, liivane maa' (VKS 1: 73);
- sm Kallivere (Ingerimaa) *ahera* 'jāme mereranna liiv / someroinen merenrannan hiekka', Kagu-Hāme kirdenurk, Lõuna-Karjala haj, Kesk-Karjala lõuna- ja keskosa, Kesk-Soome lõunaosa kagunurk, Iitti (Kymenlaakso), Enonkoski, Puumala, Ristiina (Lõuna-Savo), Konginkangas (Kesk-Soome põhjaosa), Kuhmo (Kainuu) *aherikko* 'mullavaene kruusamaa, klibustik / vähämultainen soramaa, somerikko', Ida-Kannas (Sakkola) 'liiva- ja kruusamaa': *oha sellaista* [huonoa] *a. peltuo* 'on küll sellist [kehva] kruusast põllumaad', Johannes (Lõuna-Karjala), Kuhmo (Kainuu) *ahero* 'habras, pude, kuiv, vilets, kehv, harimiseks kõlbmatu (maa, põld, lumi) / hapero, hauras, kuiva, keho' (SMS; Neovius jt 1984).

Oletan, et kõne all on eventuaalne (algupäralt soomeugrilise) *ra*-liitega läänemeresoome tuletis *ahera* (ja selle edasituletised) hlms tüvest **aho* (< vlms **ašo*), vrd ee mrd *ahu* 'sööti jäetud alemaa; kuiv ja kõrge õhukese mullakihiga koht, liivamaa', vdj *aho* 'kesa, sööt, jäätmaa; (kuiv) metslegendik', sm *aho* 'kunagine alemaa, mis on hakanud metsa kasvama, harimata jäetud põld; kuiv lage väli, nõmm, palu; madal soine maa jt', krjA *aho* 'metsalegendik; viljatu koht' jt (SKES 1: 6; EEW 1: 34–35; SSA 1: 54). Läänemeresoome keeltes on muidki *ra*-liitelisi maastikusõnu, nt ee *kamar* 'maapinna pealispind', sm *kamara* id. (< *kama* 'kõvaks kuivanud aine'), ee *manner*, *mander*, sm *manner*, mrd *mantera* 'maismaa' (~ *mantu* 'maapind, maakamar') jt (Hakulinen 1968: 113–114, 145). *rä*-liiteline on muu hulgas ka sm mrd *viherä* (algupärasem kui soome ühiskeelne *vihreä*) 'roheline', mis tuleb esile ka eesti murdelises türn- ja viirpuu nimetuses *viher(puu)* ja selle häälikulistest variantides (~ *viha* 'ussimürk; vihavaen jt', mr *užar* 'roheline, noor') (*ibid.*: 114; SSA 3: 438 sub *vihreä*; Häkkinen 2004: 1486 sub *vihreä*).

Läänemeresoome keeleaines osutab, et *ahera* algsem tähendus on 'kivine vms maa, mis on harimiseks vähekõlblik või kõlbmatu', kust ka tähendushargmiku liin 'kivihunnik'. Kivihunniku tähenduses on *aher*-sõna eesti keelealalt murdekogumise käigus vähe registreeritud. Võimalik, et homonüüm *aher* 'sigimatu, viljatu; napp, kasin, kehv' on selle välja vahetanud, pidades meeles tõsiasja, et homonüümipaaril on ühist semantikat, s.o 'viljatu, kehv'. Seetõttu polegi nii ootamatu, et EMSis on Vigalast registreeritud teade *ahermaa* seotud sigimatust ja nappust, kehvust märkiva *aher*-homonüümiga. Liitsõna *ahervare*, harvem *ahervars* teisese tähendusega 'põlenud hoone(te) (kivi)jäänused' on varju jätnud ja kõrvale tõrjunud *ahjuvare* jt häälikuvariandid ning saanud üldiselt tuntuks, mida on soodustanud häälikuline ja semantiline lähedus. Esitatu valguses on *ahervare* sisult tautoloogiline liitsõna, sest ka *vare* on 'hunnik, lade, virn' (vrd *vare suuri kivimürakaid*). Liitsõnad, mille täiend- ja põhiosa tähistavad ühtivaid mõisteid (nt *pussnuga*, *maduuss*), pole just igapäevased keelendid, kuid neid ei saa siiski tavatuks pidada.

Noomeni- ja verbitüvedele liitunud *er*-järjendiga liitsõnade täiendkomponentidest on põgus ülevaade Wiedemanni grammatikas (Wiedemann 2005 [1875]: 181) ja pikem käsitlus Arnold Kase liitsõnauurimuses (Kask 1967: 13). Liitomadussõnades *pikergune*, *pitkergune* jt on Julius Mägiste *er*-järjendi arvanud kompleksse deminutiivliite *-erä* + *koinen*

koostisosaks (EEW 7: 2040 sub *pikk*). Ühtlasi on ta usutavalt seletanud, kuidas *erda*-tegu sõnadest on võidud tuletada *erma(a)*- ~ *ermu*-lõpulisel nimisõnu, mis märgivad tegevuste ja nende tagajärgedega seotud kohti, nt *song-erda-ma* 'sonkima' ⇒ *songerma(a)* ~ *songermu* 'ülessongitud ebatasane maa' (EEW 9: 2851–2852 sub *songima*). Arvukate *erma(a)*-lõpuga sõnade eeskujul on loodud Uibo artiklis nimetatud *tühermaa* 'väheväärtuslik vms maa', mrd *niidermaa* 'niit, heinamaa'.

aher- puhul on vormilt ja sisult sobivat tõuke- e eeskujusõna raske osutada. Mitteetümoloogilise *er*-järjendiga liitelised taimenimetused on eesti keelde sünenenud germaanilaenuliste taimenimetuste eeskujul, nagu *kuller*- (vrd rts mrd *kuldwor-kopp*, *koldär*-, *ko:ldärblø:mo* 'kullerkupp', Danell 1951: 226; ORDBOK): *-kann*, *-kopp*, *-kukk*, *-kupp*, *-nupp* ja *-pupp* 'kullerkupp (*Trollius*)', *-kupp* 'varsakabi (*Caltha palustris*)'; kollane vesikupp (*Nuphar lutea*); valge vesiroos (*Nymphaea alba*); kanakoole (*Ranunculus ficaria*); ümaralehine kellukas (*Campanula rotundifolia*)', *-kuusk* 'kuuskjalg (*Pedicularis*)'; põldosi (*Equisetum arvense*)', *kulder*:-*-kupp*, *-knupp*, *-kõllakas*, *-nupp* 'kullerkupp (*Trollius*)', *-mann* 'põisrohi (*Silene*)'; nõmm-liivatee (*Thymus serpyllum*)', *mooderverk* ja *muttervergid* 'moorputk (*Pastinaca sativa*)', *leeverstok* 'leesputk (*Levisticum*)', *palderja(a)n* 'palderjan (*Valeriana*)', *veeder-kapsad* 'sööda- e lehtkapsas (*Brassica oleracea*)', *vehverments* ja *pipermünt* 'piparmünt (*Mentha piperita*)' jt. Need on (*h*)*ellerhein* 'pääsusilm (*Primula farinosa*)' jt' ~ *ellu* 'lill', *kukerkuusik* 'verev kontpuu (*Swida sanguinea*); kuslapuu (*Lonicera xylosteum*); põldosi (*Equisetum arvense*)', *kukerkuusike* 'kuuskjalg (*Pedicularis*)' ja *kukerpuu* (*Berberis*); paakspuu (*Frangula alnus*)' ~ *kukk* : *kuku* 'õisik, käbi, linakupar, seemneupp', *kukermari* 'kukemari (*Empetrum nigrum*)' ~ *kukk* : *kuke* (kodulind), *lillernaat* 'kullerkupp (*Trollius*)' ~ *lill*, *mullõrnupp* 'kullerkupp' ~ *mull* 'kupp, kubel', *nallernaat* 'kullerkupp; seahernes; naat jt' ~ *nall* 'pannal, klamber', *nullernupp* 'kullerkupp' ja *nullernukk* 'nurmenukk (*Primula veris*)' ~ *null* '(juukse)krunn', *piiberleht* 'piibelet (*Convallaria majalis*); mustjuur (*Scorzonera humilis*)' ~ *piip* : *piibi* 'lehepill, vile', *piip* : *piibu* 'toru, anuma kallamistoru, tila; suitsetamispiip, seda meenutav ese', *pillerkroon* 'maariasõnajalg (*Dryopteris*)' ~ *pill* 'mitme putktaime nimetus', *puperlill* 'kullerkupp; varsakabi (*Caltha palustris*)' ~ *pupar* 'kupar', *villerpea* 'villpea (*Eriophorum*)' ~ *vill* : *villa*. (Rahvakeelsed taimenimetused allikast Vilbaste 1993.) Teised läänemeresoome keeled selliselt loodud omakeelseid taimenimetusi ei tunne. Eespool

nimetatud *õierpuu* 'õispuu' loomisel on luuletaja Anna Haaval võinud eeskujuks olla kodukandi Kodavere *eiermu* 'õis' (EMS), vrd samuti rl *Oh mo weli õiermala* 'Ach mein Bruder in der Blüthe' (Neus 1852: 382).

2. *kahju* 'aineline kaotus, häda jt'

EKSS kirjeldab *kahju* : *kahju* tähendusvälja järgmiselt: 'aineline kaotus, varanduse vähenemine või hävimine; häda, viga, kahjustus, halbust; kellegi, millegi suhtes ebasoodsalt või halvasti (postpositsioonilaadselt); rahulolematust, nukker meel vms millegi pärast; kaas-, osavõtu- või haledustunne (teise inimese) kurvastuse, õnnetuse, halva olukorra puhul'. Murdekeeles on sõna häälikuline varieeruvus suur: R *kahi* : *kahju*, Lõ *kaeho* ~ *kaehu*, VId *kaih* : *kaõ*, *'kaiho*, Sa Lõ *kahu* ~ *kaho* jt (EMS). Kõigi nimetatud häälikuvariantide lähtekujuks on **kaiho*, tuletis hlms tüvest **kaiha*. Sõnaperesse kuulub kena hulk häälikuliselt varieeruva tuletusalusega verbe, sh *kahjustama* 'kahju tekitama', *kahjatsema* = *kahetsema* 'tuska, rahulolematust tundma'; Wiedemann 1973 [1893]: *kahatsema*, *kahima*, *kahitsema*, *kahjama*, *kahjetsema* 'kahju tundma, haletsema, kaasa tundma / bedauern, betrauern, bereuen', *kahjuma* 'kahju tundma / bedauern, sich leid sein lassen', *kahjutama* 'kahju tegema, rikkuma; kahetsema / Schaden anrichten, beschädigen; bedauern'.

Rahvalauluks vormitud *kahju* on kaasinimesele tekitatud füüsiline, moraalne või aineeline halbust: *Oota, oota Otsa Matsi / Kas sina seda mälestad / Mitmed kahjud sul on käinud / Sul on käinud kolmi kahju / Hobu sul loodi, naene poodi / Tütar tehti tiine'eksi* < Kadrina 1896; *Enne mina siit ei lähe / Kui mina kolmi kahju teen / Selle tua ma laotan / Selle koha ma kaotan / Tua ma võtan turja peale / Ahju ahnitsen õlale / Kerise kergitan kindasse. / Kambri võtan kaindelasse* < ? Väike-Maarja 1866 (ERA).

Vanemas kirjasõnas ja leksikograafias on sõnapere kohta ohtralt teateid: Boierus ≤ 1587 *kahelik* 'kahetsusväärne', Kohtuvanne ≅ 1600 *kahjux* 'kahjuks', *kahjolicul* 'kahjulikul' (Ehasalu jt 1997: 113); Müller 1600–1606 *kachiust ninck heddast*; Rossihnius 1632: 127, 128 *hoida kike kurja ninck kahu ehst, kahitzema*; Stahl 1637: 105 *Schade / kahjo / kahjost*, *Schaden / kahjo tegkema*; Gutsclaff 1648 *Schade kahj / u*, *rewen pœnitère kahjetzema*; Göseken 1660: 304 *nachtheil / (damnum) kahio*, 348 *Schade / (damnum) kahio / hirmus (suhr) kahio*, *Schaden / (nocere) kahio teggema*, 429 *verlust / (damnum) kahio*, *verlust leiden / (naufragium*

facere) *kahio sahma*, 132 Bereuen / *kadduma, kahhezama*, 157 Dauren / (mitleiden) *kahhetzama*, 209 gereuen / *kahhezama*, 337 reuen / (pœnitere) *kadduma / kahhezama*; Vestring 1998 [1710–1730]: 62: *Kahjo G jo*, Der Schade, *Kahjo teggema*; Schaden Abbruch thun, *Kahhetsema* Bereuen; Hupel 1780: 169 *kahhetsema* bereuen r., 170 *kahjo* Schaden, Verletzung, Beleidigung r. d., *kahjo teggema* beschädigen, schaden, Abbruch thun r. d., *kahjus sigginemä* mislingen d.

Eesti sõnaperel on etümoloogilisi vasteid kõigis läänemeresoome keeltes, v.a lüüdi ja vepsa:

- lvS *kaid, -ub* 'kahetsema; muret tundma (kellegi pärast) / bedauern; besorgt sein' (WP: 76), lvK *ka'i* (< **kajo* < **kaiho*) : sgp *ka'jjâ* ~ *ka'ijjâ* 'kahju, kahjustus; kaotus / Schaden', *ka'ijjâ*, prs *kajũv* 'kahjustama, kahju tekitama / schaden' (Kettunen 1938: 101a); *ka'j* 'kahju; kahju, häda / žēlums; posts, zaudējums', *ka'jjõ tundõ* 'kahju tunda, kahetseda / nožēlot' (Posti 1942: 242; LELS: 101);
- vdj *kaiho* : *kaiho* 'kahju, kahi, kahjustus; kadu, häving / убыток, урон, разор; гибель', *kaiholin* 'kahjulik, kahjutoov / убыточный', *kaihoossa* 'kaevata, kurta; haliseda, hädaldada; kahetseda / жаловаться, посетовать, (по)плакаться; (по)жалеть', *kaihota* : *kaihoon* 'kaevata, kurta, haliseda, hädaldada / жаловаться, (по)сетовать, поплакаться (? < sm) (VKS 2: 36–37);
- sm *kaiho, kaihu, kaihe* 'ikävä, kaipuu, suru; valitus; halu, tarve, puute; huoli, pelko; (mieluisen) muisto; kiukku, viha, nurja mieli, kateus; (vkirj) surullinen, synkän näköinen, laiha ihminen; arka, ujo', *kaiho, kaihi* 'pahansuopa, kateellinen; laiha, kalpea; pelottava, kammotava', *kaihea* 'haikea', *kaihokas* 'laiha, hintelä; pitkulainen', *kaihota, kaihoa* 'ikävöidä, surra; valittaa; kaivata, haluta, kysellä, tiedustella, etsiä; karttaa, pelätä' (Nirvi 1955: 58–65; SKES 1: 141; SSA 1: 275); Päriss-Soome põhjaosa *kahju* 'vilppi, valhe', Suursaar, Tütarsaared *kahju* ~ *kahjo* 'õnnetus, kahju / vahinko' (SMS) < ee (Äimä 1901: 25, 37; Ojansuu 1916: 143);
- is *kaiho* 'valitus, mieliteko, tarve; vahinko, menetus', *kaihoda* 'valittaa; kaihota, kaivata' (Nirvi 1971: 123), Hevaha *kaihodag* (*kippua*) 'kaevata (valu)' (Laanest 1997: 58);
- krj *kaiho* 'raukka, kurja; suru', *kaihota* 'surra': Uhtua *häissä kaihotah, ei muuvalla* 'pulmas leinatakse, mitte mujal', Suistamo *vuoz nainutta nagretah, kaks kuollutta kaihotah* 'aasta abiellunud

naerdakse, kaks surnut leinatakse', *kaihuo* 'kaivata, kaihota; etsiä' (KKS).

Soome etümoloogiasõnaraamatute (SKES 1: 141; SSA 1: 274–275) järgi kuuluvad samasse peresse ka silmakaed tähistava *kaihi* : *kaihin* ~ *kaihen* (ja ? ee *kae*) ümber koondatud sõnad: sm *kaiha*, *kaihea* 'puolihämära, varjoisa, synkkä, pimeä, kolea; syrjäinen paikka, pimento', *kaiho*, *kaihu* 'syrjä, piilo; suoja', *kaihi*, *kaihe*, *kaiho* 'silmän samentuma; ohut verho, peite, suoja (tuulelta); siimes, katve; hämära, pimeä', *kaihea* 'synkkä; karvas', *kaihura* 'puolihämära', *kaihota* 'piileskellä, karttaa; salata, ujustella', *kaihtaa*, *kaihtia* 'pimentää, estää näkymästä; salata, tehdä salaa; karttaa, pakoilla', *kaihtua* 'pimetä (silmissä); sokaistua; haalistua, kalveta; selvetä, kirkastua', *kaihteessa* 'salassa, suojassa', *kaiheksua* 'nähdä epäselvästi, olla näkevinään t. tuntevinaan', *kaihdin* '(hevosen) silmälapu; ikkunaverho', *kaihto* 'kaino, ujo, nolo', *kaihuttaa* 'varustaa silmälapuilla, kesyttää, opettaa (hevosta)', krjA *kaihte* ja lü *kaehte* 'silma-kaihi'. Soome etümoloogiasõnaraamatute seisukoht rajaneb R. E. Nirvi uurimusel „Kaiho ja kaihota“ (Nirvi 1955: 58–83, 95–100). Nirvi järgi on tüvisõna *kaihV* algtäendus 'kaitset pakkuv kate', mis võimaldavat seletada kogu sõnapere tähendussuhteid ja -nihkeid, s.o 'varjuline koht' > 'hämär, pime' > 'nägemast takistama, salgama, peidus hoidma' > 'peitma, katma'. Täendusihargmiku liin 'kurbus, lein, kurvastama, leinama' > 'oma teo tagajärgede pärast kurb olema' > 'taga kurtma, haletsema, s.o kahetsema, kahetsust tundma' on Nirvi arvates seotud omaaegsete rituaalsete kombetalitustega, mis nõudnud pea ja näo katmist (nt surnu-, mõrsjaitkude esitamisel), eesti-liivi tähendust 'õnnetus, õnnetusjuhtum (nagu tulekahju, välk, uputus, hukkumine)' tulevat aga seletada eufemismitaotlusega.

Nirvi seletuskatse on kahtlemata huvitav, kuid pole siiski veenev loomaks loogilist semantilist silda ee *kahju* jt ning silmakaed tähistava *kaihi* jt ümber koonduva sõnapere vahel; ee sõnal *kahju* jt puudub rahuldav etümoloogia (vt ka Häkkinen 2004: 319 sub *kaiho*). Oletan, et kõne all on ilmne balti laenujuhtum: vlms **kajša* < blt *gaiša*(-), vrd ld *gaiš-ti* (*gaišta*, *gaišo*) 'kasutult aega viitma, aega raiskama, venitama [mis viib korvamatu kahjuni] (*kas nori gyventi – turi negaišti* 'kes tahab ellu jääda – ei tohi viivitada'); otsa, viletsaks, nõrgaks jääma, ära kaduma, hukka, raisku minema; nälga tundma, nälgima, lahjuma; kõngema, kärvama, lõppema, hukkuma, surma saama (*gyvoliai visi kaimyno gaišta* 'kõik naabri loomad saavad otsa', *gaišo karvė* 'lehm sai otsa, lõppes', *žmonės gaišo kaip*

musēs, ir išlikę gyvi bėgo ieškoti duonos į kitas vietas 'inimesed kõngesid kui kärbsed, ja ellujäänud põgenesid mujale leiba otsima'); meelemärkust kaotama, pööritust tundma', *gaišinti* (> vlgvn *зе́штинуть, зе́штинуть*) 'vigas-tama, rikkuma' (Zinkevičius 1987: 67), *gaišã* 'ajakadu, ajaraisk; venimus, uimerdis', *gaišena* 'surm, lõpp; looma korjus, raibe; väga kõhn inimene, lahja loom', *geišamà* 'ots, lõpp, surm', lt *gàis-t (gàist, gàiša)* 'kaduma, hääbuma / vergehen, schwinden', *gàisinât* 'raiskama, pillama / vergeuden, vertun, verschleudern' (LKŽ; ME 1: 586, 587; LEW 1: 129; LEV 1: 280–281). Kazimieras Būga (1959: 285) on oletanud, et ld verbi *gaišti* põhitähendus on 'otsa saama, hukkuma, kõngema, kärvama'. Balti sõnatüve seosed teiste indoeuroopa keeltega on ebaselged. Paljud uurijad seovad balti sõnatüve ladina verbiga *haerēre* 'kinni, pidama jääma, liikumatuks jääma, takerduma / stecken bleiben, festsitzen'; oletatav ieur etümon **g^hais-* 'kinni, pidama jääma / stecken bleiben' (ALEW 1: 282–283 sub *gaišti*).

Nii häälikuliselt kui semantiliselt on balti etümoloogia laitmatu. Sõnatüve balti päritolu lubab nüüd väita, et diftong *ai* ei ole selles tüves hilis-tekkeline, nagu on arvanud Eva Uotila (1986: 216).

3. *laukama* 'idanema'

Verb on registreeritud Saaremaalt ja Karksist: Jäm Khk Mus Pöi '*laukama* : *laugata* ~ '*laukada* 'idanema, iduotsi välja ajama, kasvama hakkama (oras, õlleoder)': Khk *sibul kevade idanema akab, siis akab 'laukama*; Jäm Khk Kaa '*laukima* 'idanema: Khk *rugid 'akvad juba 'laukima; seeme akab juba 'laukima, 'valged otsad juba väljas; seeme on 'laukimas, peene idre ['idu'] 'väljas*; Krk '*laikume* 'kasvama (linnastest)': *ku vähä 'laikume löönü, siss om parass kujuma panna* (EMS; EKMS 1: 1051 Kasvama; MUL).

Teadaolevalt ei ole verbil vasteid väljaspool eesti keeleala. Provisoor-selt olen juhtinud tähelepanu verbi võimalikule balti päritolule (Vaba 2011: 753). Kõne all ongi ilmne läti laen: lt *plaukt (plaukst, plauka)* 'puhkema, pakatama, õitsele minema, lahti lööma, võrseid ajama, kasvama / ausschlagen, sprießen, sprossen, aufblühen, gedeihen', vrd ka ld *plaukti (plaukia ~ plauksta, plaukē)* 'pead looma (vilja kohta), punga minema, punguma / aufgehen (von den Getreideähren)', *pláukēti* 'pead looma (rukis) / abwarten, bis der Roggen Ähren ansetzt, bis die Ähren aufgehen' (LEW 1: 608).

Lääne-Saaremaalt, samuti Karksist on juba varasemast teada üks-nes sealsele murdekeelele ainuomaseid läti laene. Kuna Saaremaalt on

registreeritud sõnaalgulise konsonantühendiga, sh *pl*-iga läti laene (Jäm Ans *pluñts* 'nutsak', Khk *pratutama* 'kuhugi kiiresti minema', Jäm Ans Khk *proutsima, prautsima* 'minema, hulkuma', vt Vaba 1997: 162–163, 166–167), on põhjust Saaremaa esinemust (kus *l*- pro *pl*-) pidada vanemaks laenuks. Sa *laugil(e): sēme on laugil* 'seeme idaneb / die Saat keimt', *rukkid lõövad laugile* 'rukis hakkab idanema / der Roggen fängt an zu keimen' (Wiedemann 1973 [1893]: 465 sub *lauk* ['valge vööt looma otsmikul, lauguga loom, juukselakh']), Jäm *laukil* 'idanemas', Krk *laik : laigu* 'linnaseodara idu': *laigu vällän, ku ia otsa vällän; laiku lõönu, parass kujume panna* on deverbaalid; vastupidine tuletussuund on välistatud. Rahvaetümolooia on need sidunud sõnaga Sa *lauk : laugi*, Krk *laik : laigu* 'valge vööt looma otsmikul'.

4. *ruttuma* 'pehastuma, kõdunema'

EKMSi ja VMSi andmeil on *ruttuma* lõunaeesti verb, mille levila hõlmab Lõuna-Tartumaa ja Lääne-Võrumaa: LõTa Urv *ruttuma*, Nõo *rut'ma : rut'tup*, Kam ka *rottu-* '(vees, niiskuses) pehastuma, kuumuses hapraks muutuma, kõdunema (puu vees, rõivas, köis, nahk niiskelt seistes)' (EKMS 2: 1015 Mädanema), LõTa Lävõ *ruttuma* 'kuumusest habrastuma, seismisest ja pehkimisest hapraks minema': *r[uttu]nud riie, laguneb kohe, kui hakkad kandma; Urv rõiva ja suka on ruttunu* (EKMS 1: 357 Habrastama).

Teadaolevalt ei ole verbil vasteid väljaspool eesti keeleala. Andrus Saareste (1954: 79) on oletanud, et tegemist võib olla rootsi laenuga (? < rts *ruttna* 'roiskuma, mädanema, kõdunema'), kuid Paul Ariste (1981: 153, 155) on põhjendatult kahelnud selle lõunaeesti verbi rootsi päritolus.

Provisoorselt olen juhtinud tähelepanu selle verbitüve võimalikule balti päritolule (Vaba 1990: 135; 2011: 758). Kõne all ongi ilmne läti laen, vrd lt *strutât, strutêt, strutuôt* 'mädanema, eritama mäda; nirisema, nõrguma, läbi imbuma (vesi üle sammaldunud kivide või läbi soise pinnase) / eitern; (über bemooste Steine od. durch sumpfigen Boden) sickern (vom Wasser)', vrd ka (s)*trust* 'mädanema, roiskuma, kõdunema, kopitama / faulen, modern', *strutas* pl 'mäda, rähm, virts / Eiter, Mist, Jauche', *trutes, trutas* pl 'mäda / Eiter' (ME 3: 1096; ME 4: 249; LEV 2: 311–312), ld *strutóti* 'immitsema, nõrguma, tilkuma (haavast verd, mäda); vaikselt voolama (oja)' (LKŽ).

Väljastpoolt *ruttuma*-levilat registreeritud liis *rudjuma*: *puu rudjub vie sies ära* 'pehkima, mädanema' (Pall 1994: 191) ja *Vas rudih(h)uma* 'pehkima' on kas muud päritolu või võib-olla segunenud *rodu*-tüvelise sõnaperega, vrd nt *rodu* 'mädanenud, repetanud' (EKMS 2: 1010 Mäda), *rodune* 'niiske, lumelõrtsine (ilm)' (EKMS 1: 610 Ilm).

Samatähenduslikust, kuid etümoloogiliselt muud päritolu läti laenualusest *trūdēt* 'mädanema, kõdunema, roiskuma, kopitama, pehkima, porsuma, murenema; mädanema hakkama' lähtub lvK (s)*trū*'d'õ : (s)*trū*'d'õB 'ära kõduneda, mädaneda, roiskuda / verfaulen, verwesen' (vt Kettunen 1938: 383b, 432b)

5. (*vihma*)*sagar* 'vihmapilv, vihmahoog'

Ehkki Julius Mägiste on arvanud – toetudes sealjuures Lauri Kettunenile (1938: 403b) –, et (*vihma*)*sagar* : (*vihma*)*sagara* ja (*ukse*)*sagar* : (*ukse*)*sagara* 'kõver (puu)liist värava- või uksehingeks; värava või uksehinge (puust) konks' on võib-olla etümoloogiliselt samased, on ta neid sõnu käsitletud ikkagi homonüümidenä (vt EEW 8: 2667–2668 sub [*vihma*]*sagar*¹, 2668 sub [*ukse*]*sagar*³). Ka Alo Raun (1982: 151) ei ole sõnapaari etümoloogiliselt sidunud. Mägiste arvamusega ühtib ka ETY ja SSA (3: 144) esitatud kahtlev seisukoht.

ee *sagar* 'puust uksehing' ja selle läänemeresoome vasted on balti laenud (blt **stagara*-, vrd ld *stāgaras* 'kuivanud taimevars, oksaraag; suleroots; harunenud liitõisik', lt *stagaris* 'ogalik, s.o ogadega kala'), mis on esindatud kõigis läänemeresoome keeltes (vt Nuutinen 1987: 54–55; ETY), kuid ee (*vihma*)*sagaraga* ühtivat semantikat on üksnes kuraliivi sõnal *zägär* 'vihmavaling, tuisk, rajuilim; vihma-, lume-, äikesepilv / Schauer, Gestöber, Unwetter; Regen-, Schnee-, Gewitterwolke' (Kettunen 1938: 403b).

sagar 'vihmapilv, vihmahoog (lühikese kestuse ja kitsa ulatusega)' koos häälikuvariantide ja tuletistega on levinud üle kogu eesti keeleala (VMS). Murdekeelest on toodu kõrval registreeritud veel häälikuvariantid eeLõ *sakar*, *sägar* (*tsäkär*) ja samatähenduslikud tuletised *sagaras*, *sagarus*, *sagarik* 'vihmahoog' (Wiedemann 1973 [1893]; VMS; EKMS 3: 179 Pilv). Vanemates leksikograafilistes allikates on sõna kohta järgmisi teateid: *Saggaras*, *-ra* 'Eine Schworcke', *Pilwe Saggaras* 'Eine Wolken Schworcke', *Lumme Saggaras* 'Schne Schworcke' (Vestring 1998

[1710–1730]: 214); *saggar*, -a d., *saggaras*, -ra r. 'die hölzerne Henge; die Regenwolke', *lumme saggaras* 'Schneewolke' (Hupel 1780: 262).

Pilved, eriti paljude erikujudega (sulgjad, niitjad, konksjad, sakilised, haralised vms) kiudpilved (vt nt Jürissaar 1999) on pillkupüüdvad, tekitades vaatajas võrdluspilte ja ajetades looma metafoorseid tähendusi. Rahvakeeles on pilvi, sealjuures just kiudpilvi iseloomustatud sõnadega (*h*)*aga* : (*h*)*aa* 'hagu; oks, vits, kepp' ja *hagu* : *hao* 'maharaiutud peened puud, võsa, laasitud oksad; oks, vits': Mus *aad o peenised`püsti pilvekiud*; Pha *siis kui`sõuksed pilve`rünkad ning aad on, siis pidi`vihma tulema*; Põi *tormi agad on ikka`valkjad*; Var *teeb tuult, agad üleval; ää ilma aga*; Hää *kus aa tüi`hao tüvi e tüügas`] on, säält akkab tuul puhuma; ku kaks aa tüid`vastamisi, siis kolmanda päeva tuleb suur torm ja vihmasadu*; Kse *`seuksed aud`[kiudpilved`] o`taeva all*; KJn *agu taevas* [kiudpilvine taevas] --- *kui taevas on siuksed rübused, pikad pilved* (EMS). VMSi järgi on *tuulehaga* 'kiudpilved' tuntud enam-vähem ülemaaliselt, kitsama piirkondliku levilaga aga samatähenduslikud sõnadega *tuulehagu* ja *tuuli-aga*. Metafoorsed pilvenimetused on veel Lai *rondilised`rünklikud pilved`*, vrd *ront* : *rondi`puunott, puujuurikas, tüügas`* (VMS), ja Rei *pilve sakkad* (EKMS 3: 170 Pilv), vrd *sakas`juurtega känd`*.

Sakilise või haralise kujuga pilve võrdlemine *sagaraga* on samuti tabav, pidades meeles, et *sagar* tähistab eesti murdekeeles kõverate harudega oksa (Rid Mär), väljajuuritud kändu (Vän), kuhjavarida tuge (Võn) või vemmalt (HJn) (vt EKMS 4: 944, 3: 301 Puu osad, 1: 418 Heinakuhi, 2: 765 Löömariistad). Samuti on oluline teada, et vanaaegsed ukseagarad tehtigi loodusliku kõveruse ja oksaharudega tarbepuust, vt nt Aadu Toomessalu kirjeldust Saaremaa Kaarmalt: *sagarad te`hti sei`ksest kõverast kadakast või jä`lle tamme oksast* (Toomessalu 1969: 54). Gustav Ränk (1939: 45) kirjeldab rehalavärvaid, mille sagarateljeks oli valitud peenike puutüvi, mille külge jäetud oksaharu täitis uksepõõna ülesannet. Käsitluse lõpetuseks juhin tähelepanu sellele, et loodusliku haralisuse tähendust kätkevad endas juba ee *sagar* jt balti laenualuse jätkajad tänapäeva leedu ja läti keeles (vt eespool).

Lühendid

Amb – Ambla; Ans – Anseküla; blt – balti algkeel, balti keeled; d. – Tartu ja Võru murre, ka lõunaeesti kirjakeel [lühend Hupeli sõnaraamatus]; ee – eesti keel; haj – hajusalt; HJn – Harju-Jaani; hlms – hilisläänemereseome algkeel; Hls – Halliste; Hää – Häädemeeste; ieur – indoeuroopa algkeel; Iis – Iisaku; is – isuri keel; Jäm – Jämaja; Kaa – Kaarma; Kam – Kambja; Khk – Kihelkonna; KJn – Kolga-Jaani; krj – karjala keel; krjA – aunusekarjala keel; Krk – Karksi; Kse – Karuse; Ksi – Kursi; Lai – Laiuse; ld – leedu keel; lt – läti keel; lvK – kuraliivi keel; lvS – salatsiliivi keel; Lõ- – Lõuna-; Lä – Läänemaa; Lää- – Lääne-; lü – lüüdi keel; Lüg – Lügänukeel; mr – mari keel; mrd – murdesõna; Mus – Mustjala; Mär – Märjamaa; Nõo – Nõo; Pha – Püha; Pil – Pilstvere; Pöi – Pöide; R – rannikumurre; r. – põhjaeesti murre [lühend Hupeli sõnaraamatus]; Rei – Reigi; Rid – Ridala; rl – rahvaluule; rts – rootsi keel; Sa – Saaremaa; sm – soome keel; Ta – Tartumaa; Tür – Türi; Urv – Urvaste; Var – Varbla; Vas – Vastseliina; vdj – vadja keel; Vid – Võru murde idaosa; vkirj – vanem kirjakeel; vlgvn – valgevene keel; vlms – varane läänemereseome algkeel; vps – vepsa keel; Võ – Võrumaa; Võn – Võnnu; Vän – Väandra

Kirjandus

- ALEW 1–3** = Altlitauisches etymologisches Wörterbuch, 2015. Unter der Leitung von Wolfgang Hock und der Mitarbeit von Elvira-Julia Bukevičiūtė und Christiane Schiller bearbeitet von Rainer Fecht, Anna Helene Feulner, Eugen Hill und Dagmar S. Wodtko. Bd. 1: A–M, Bd. 2: N–T, Bd. 3: Verzeichnisse und Indices. Hamburg: Baar.
- Ariste, Paul 1981.** Keelekontaktid. Eesti keele kontakte teiste keeltega. (= Eesti NSV TA Emakeele Seltsi toimetised 14.) Tallinn: Valgus.
- Būga, Kazimieras 1959.** Rinkiniai raštai II. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Danell, Gideon 1951.** Ordbok över Nuckömålet. Uppsala, København: A.-B. Lundequistska Bokhandeln, Ejnar Munksgaard.
- EEW 1–12** = Julius Mägiste 2000. Estnisches etymologisches Wörterbuch 1–12. Helsinki: Finnisch-Ugrische Gesellschaft.
- Ehasalu, Epp; Külli Habicht; Valve-Liivi Kingisepp; Jaak Peebo 1997.** Eesti keele vanimad tekstid ja sõnastik. (= Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 6.) Tartu: Tartu Ülikool.
- EKMS 1–4** = Andrus Saareste 1958–1963. Eesti keele mõisteline sõnaraamat 1–4. Dictionnaire analogique de la langue estonienne. Avec un index pourvu de traductions en français. Stockholm: Vaba Eesti.
- EKSS** = Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks, Piret Voll 2009. Eesti keele seletav sõnaraamat. 2., täiendatud ja parandatud

trükk. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/ekss/>.

EM = Eesti mõistatused. Koost Arvo Krikmann, Jaak Krikmann. <https://www.folklore.ee/moistatused/>.

EMS = Eesti murrete sõnaraamat I–VII, 1994–2021. Eesti Teaduste Akadeemia, Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/ems/>.

Endised ja praegused paganad 1876. Ristirahwa pühapäeva leht, 36, 2. september, 288.

ERA = Eesti regilaulude andmebaas. Eesti Rahvaluule Arhiiv, Eesti Kirjandusmuuseum. <https://www.folklore.ee/regilaul/andmebaas/>.

ETY = Iris Metsmägi, Meeli Sedrik, Sven-Erik Soosaar 2012. Eesti etümoloogia-sõnaraamat. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/ety/>.

Gutsclaff, Johannes 1648. Observationes grammaticae circa linguam Esthonicam. Dorpati Livonorum: Excudebat Johannes Vogel / Acad. Typogr.

Göseken, Heinrich 1660. Manuctio ad Linguam Oesthonicam. Anführung zur Öhstnischen Sprache, Bestehend nicht alleine in etlichen præceptis und observationibus, Sondern auch In Verdolmetschung vieler Teutschen Wörter. Reval: Adolph Simon.

Hakulinen, Lauri 1968. Suomen kielen rakenne ja kehitys. Kolmas, korjattu ja lisätty painos. Helsingissä: Otava.

Hupel, August Wilhelm 1780. Ehstnische Sprachlehre für beide Hauptdialekten der revalschen und den dörptschen; nebst einem vollständigen Wörterbuch. Riga, Leipzig: Johann Friedrich Hartknoch.

Häkkinen, Kaisa 2004. Nykysuomen etymologinen sanakirja. Juva: WSOY.

Jürissaar, Milvi 1999. Kiudpilved. – Eesti Loodus 4, 140.

Kask, Arnold 1967. Eesti keele grammatika III. 1. vihik. Liitsõnad ja sõnade liitmisviisid eesti keeles. Tartu: Tartu Riikliku Ülikooli eesti keele kateeder.

Kettunen, Lauri 1938. Livisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung. (= Lexica Societatis Fenno-Ugricae V.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

KKS = Karjalan kielen sanakirja, 1968–2005. (= Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVI, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 25.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. <https://kaino.kotus.fi/cgi-bin/kks/karjala.cgi>.

Laanest, Arvo 1997. Isuri keele Hevaha murde sõnastik. Tallinn: Eesti Keele Instituut.

LELS = Tiit-Rein Viitso, Valts Ernštreits 2012. Līvõkīel-ēstikīel-leṭkīel sōnārōntōz. Liivi-eesti-läti sõnaraamat. Lībiešu-igauņu-latviešu vārdnīca. Tartu, Rīga: Tartu Ülikool, Latviešu valodas aģentūra.

- LEV 1–2** = Konstantīns Karulis 1992. Latviešu etimoloģijas vārdnīca 1–2. Rīga: Avots.
- LEW 1–2** = Ernst Fraenkel 1962–1965. Litauisches etymologisches Wörterbuch 1–2. Heidelberg: Carl Winter, Universitätsverlag; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- LKŽ** = Lietuvių kalbos žodyno (t. 1–20, 1941–2002) elektroninio varianto I leidimas 2005. <http://www.lkz.lt>.
- ME 1–4** = K. Mīlenbacha Latviešu valodas vārdnīca 1–4, 1923–1932. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. Rīgā: Herausgegeben vom lettischen Bildungsministerium / Herausgegeben vom lettischen Kulturfonds.
- MUL** = Mulgi sõnaraamat. Eesti Keele Instituut. <https://eki.ee/dict/mulgisuur/>.
- Müller 1600–1606** = Külli Habicht, Valve-Liivi Kingisepp, Urve Pirso, Külli Prillop 2000. Georg Mülleri jutluste sõnastik. Toim Jaak Peebo. (= Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 12.) Tartu: Tartu Ülikool.
- Neovius, Adolf; Lauri Hakulinen; Veikko Ruoppila 1984.** Itä-Kannaksen murre-sanakirja. Toim Veikko Ruoppila. (= Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 392.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö.
- Neus, H[einrich] 1852.** Ehnstische Volkslieder. Urschrift und Uebersetzung. Dritte Abtheilung. Herausgegeben von der ehstländischen literarischen Gesellschaft. Reval: Kluge und Ströhm.
- Nirvi, R. E. 1955.** Sanoja ja käyttäytymistä. Sanahistoriallisia tutkimuksia I. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nirvi, R. E. 1971.** Inkeröismurteiden sanakirja. (= Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVIII.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Nuutinen, Olli 1987.** Balttilaisten lainojen substituutiotapauksia. – Virittäjä 91 (1), 52–63.
- Ojansuu, Heikki 1916.** Suomen kielen tutkimuksen työmaalta. Sarja esitelmää I. Jyväskylä: Gummerus.
- ORDBOK** = Ordbok över Finlands svenska folkmål. <https://kaino.kotus.fi/fo/>.
- Pall, Valdek 1994.** Idamurde sõnastik. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- Posti, Lauri 1942.** Grundzüge der livischen Lautgeschichte. (= Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia LXXXV.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Raun, Alo 1982.** Eesti keele etimoloogiline teatmik. Rooma, Toronto: Maarjamaa.
- Rosihnius 1632** = Valve-Liivi Kingisepp, Külli Habicht, Külli Prillop 2002. Joachim Rosihniuse kirikumanuaalide leksika. Toim Jaak Peebo. (= Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 22.) Tartu: Tartu Ülikool.
- Ränk, Gustav 1939.** Saaremaa taluehitised. Etnograafiline uurimus I. Tartu: Õpetatud Eesti Selts.

- Saareste, Andrus 1954.** Bidrag till kannedomen om svenska lånord estniskan II. – Svio–Estonica. Studier utgivna av Svensk-estniska samfundet. (= Akadeemilise Rootsi-Eesti Seltsi toimetised XII/3.) Tartu: Akadeemiline Rootsi-Eesti Selts, 72–81.
- SKES 1–7** = Yrjö H. Toivonen, Erkki Itkonen, Aulis J. Joki, Reino Peltola 1974–1981. Suomen kielen etymologinen sanakirja 1–7. (= Lexica Societatis Fenno-Ugricae XII. Tutkimuslaitos „Suomen suvun“ julkaisuja III.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- SMS** = Suomen murteiden sanakirja. <https://kaino.kotus.fi/sms/>.
- SP** = Eesti keele sõnapered. Eesti Keele Instituut. <https://www.eki.ee/dict/sp/>.
- SSA 1–3** = Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja 1–3, 1992–2000. Päätoim Erkki Itkonen, Ulla-Maija Kulonen. (= Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Stahl, Heinrich 1637.** Anführung zu der Estnischen Sprach, auff Wolgemeinten Rath vnd Bittliches Ersuchen, publiciret von M. Henrico Stahlen. Revall: Chr. Reusner.
- Zinkevičius, Zigmantas 1987.** Lietuvių kalbos istorija II. Iki pirmųjų raštų. Vilnius: Mokslas.
- Toomessalu, Aadu 1969.** Tuulik, kadakas ja leib. III valimik korrespondentide murdetekste. Tallinn: Valgus.
- Uibo, Udo 2011.** Etümoloogilisi märkmeid (XI). Suvejuttu *er*-liitsõnadest. – Keel ja Kirjandus 7, 536–542.
- Uotila, Eva 1986.** Baltic impetus on the Baltic–Finnic diphthongs. – Finnisch-Ugrische Forschungen 47 (2–3), 206–222.
- Vaba, Lembit 1990.** Die baltischen Sonderentlehnungen in den ostseefinnischen Sprachen. – Itämerensuomalaiset kielikontaktit. Itämerensuomalainen symposium 7. kansainvälisessä fenno–ugristikongressissa Debrecenissä 27.8.–1.9.1990. (= Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 61.) Helsinki, 125–139.
- Vaba, Lembit 1997.** Uurimusi läti-eesti keelesuhetest. Tallinn, Tampere: Eesti Keele Instituut, Tampereen Yliopiston suomen kielen ja yleisen kieli-tieteen laitos.
- Vaba, Lembit 2011.** Balti laenude uurimine avab meie kauget minevikku. – Keel ja Kirjandus 10, 734–763.
- Vestring, Salomo Heinrich 1998 [1710–1730].** Lexicon Estonico Germanicum. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Vilbaste, Gustav 1993.** Eesti taimenimetused. (= Eesti TA Emakeele Seltsi toime-tised 20 (67).) Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia.

- VKS 1–7** = Vadja keele sõnaraamat 1–7, 1990–2011. Toim Elna Adler, Merle Leppik, Silja Grünberg. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- VMS** = Väike murdesõnastik I–II, 1982–1989. Toim Valdek Pall. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus. <http://www.eki.ee/dict/vms/>.
- Wiedemann, Ferdinand Johann 1973 [1893]**. Estnisch-deutsches Wörterbuch. Vierter unveränderter Druck nach der von Jakob Hurt redigierten Auflage. Tallinn: Valgus.
- Wiedemann, Ferdinand Johann 2005 [1875]**. Grammatik der estnischen Sprache. Durchgesehenes Faksimile der Ausgabe von 1875. Tallinn: Stiftung für Estnische Sprache.
- WP** = Eberhard Winkler, Karl Pajusalu 2009. Salis-livisches Wörterbuch. Herausgegeben von Eberhard Winkler und Karl Pajusalu. (= *Linguistica Uralica*. Supplementary Series 3.) Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.
- Äimä, Frans 1901**. Äänneopillinen tutkimus Tytärsaaren murteesta. (= Vähäisiä kirjelmiä 31.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

ALTERNATIVE ETYMOLOGIES VIII

LEMBIT VABA

The article presents new or revised etymologies for the words *ahervare*, *-vars* ‘(stone) ruins of a burnt-out building’, *kahju* ‘material loss, damage, harm etc’, *laukama* ‘to sprout’, *ruttuma* ‘to rot, decay’ and (*vihma*)*sagar* ‘raincloud, rainshower’.

ahervare, *-vars* ‘(stone) ruins of a burnt-out building’ has often been linked to the word *ahi* ‘oven’. Estonian *aher-* belongs to a word family including Estonian dialectal *aher*, *ahervare*, *aherik*, *ahermik* ‘pile of rocks’; Votic *aherikko* ‘poor, sandy soil’; Finnish dialectal *ahera* ‘thick beach sand’, *aherikko* ‘gravelly, pebbly land with little soil’ and others. This word family comes from the Finnic derivation *ahē-ra* and its further derivations from the stem **aho*. The original meaning of *ahera* is ‘land poorly suited or unsuitable for cultivation’, which has led semantically to the meaning of ‘pile of rocks’. *ahervare*, *-vars* with the secondary meaning of ‘(stone) ruins of a burnt-out building’ has overridden *ahjuvare* and other variants.

The phonetic variability of *kahju* : *kahju* ‘material loss, damage, sad mood, commiseration’ in Estonian dialects is considerable: *kahi*, *kaeho*, *kaih*, *kaiho*, *kahu* and others their source form is **kaiho*. This word family comprises a number of verbs with phonetically variable derivation stems, among them *kahjustama* ‘to damage, harm’, *kahjasetema*, *kahetsetema* ‘to feel dissatisfied’ and others. The Estonian word family in question has equivalents in all Finnic languages except for Ludic and Veps: Courland Livonian *ka’i* ‘damage’, Votic *kaiho* ‘damage, destruction’, Finnish *kaiho* ‘sorrow, shortage; worry etc’, *kaihota*, *kaihoa* ‘to sadden; to lament’, Izhorian *kaiho* ‘lament, loss’, *kaihoda* ‘to lament; to yearn, long for’; Karelian *kaiho* ‘sadness’, *kaihota* ‘to sadden’, *kaihuo* ‘to yearn, long for’. This word family has erroneously been thought to include Finnish *kaihi* and Estonian *kae* ‘cataract’, as well as Finnish *kaiha*, *kaihe* ‘shadowy’, *kaiho*, *kaihu* ‘hiding place’, *kaihi*, *kaihe*, *kaiho* ‘clouding of eye lenses; concealing cover; dim, dusky’, *kaihea* ‘dark; bitter’, *kaihota* ‘to conceal oneself’, *kaihtaa*, *kaihtia* ‘to prevent from seeing’, *kaihto* ‘bashful’ and others, Karelian *kaihte* and Ludic *kaehte* ‘cataract’. This etymology is based on the assumption that the word family has developed semantically from the root word *kaihV* ‘a covering providing protection’: ‘shadowy place’ > ‘dim’ > ‘to prevent from seeing, keep hidden’ > ‘to hide, cover’. According to this interpretation, the semantic line ‘sadness, grief’ > ‘to be sad’ > ‘to pity’ is related to ceremonial rituals that demanded the covering of the head

and face, while the Estonian-Livonian meaning of ‘accident’ can allegedly be explained as an attempt at euphemism. However, this explanation fails to draw a logical semantic connection between the family represented by Estonian *kahju* ‘material loss’ and that represented by Finnish *kaihi* ‘cataract’ and others. This is clearly a Baltic loan: Old Finnic **kajša* < Baltic *gaiša(-)*: Lithuanian *gaiš-ti* (*gaišta, gaišo*) ‘to waste time; to become wretched/pitiful, die, perish etc’.

laukama ‘to sprout (shoots, barley)’ has been registered in western Saaremaa and from the Mulgi dialect area in Karksi. It is an obvious borrowing from Latvian: *plaūkt* (*plaūkst, plaūka*) ‘to sprout, burst into bloom, etc’.

ruttuma ‘to rot, decay’ is a South Estonian verb, borrowed from Latvian *strutuôt* ‘to rot’.

(*vihma*)*sagar* ‘raincloud, rainshower’ and (*ukse*)*sagar* ‘(wooden) hook of a gate or door hinge’ have been regarded as homonyms of different etymological origin. Estonian *sagar* ‘wooden door hinge’ and its cognates, found in all Finnic languages, are borrowed from Baltic < **stagara-*: Lithuanian *stāgaras* ‘dried plant stem, twig; leaf stalk’. Estonian (*vihma*)*sagar*, on the other hand, has an equivalent only in Courland Livonian: *zāgār* ‘rainshower, blizzard, storm; rain-, snow-, or thundercloud’. Analysis of Estonian vernacular cloud names reveals that Estonian-Livonian cloud semantics is based on a metaphor, reflected in this case as well, in which jagged or unevenly shaped clouds are compared to the word *sagar* ‘(crooked) wood slat’.

Keywords: etymology, loanwords, Estonian language, Finnic languages, Baltic languages

Lembit Vaba
phorest45@gmail.com